

Een brede kijk op groei.

1 Groei en het besef van goed en kwaad.

De vraag die ik met u moet onderzoeken is: “waar komt de groeiende belangstelling voor de vrije school vandaan en wat speelt er blijkbaar in de samenleving dat die vraag voedt?”

Op deze vraag moeten we dan een antwoord zoeken vanuit de onderwijskunde én vanuit een visie op de samenleving.

Laten we beginnen met een perspectief uit de onderwijskunde over de ontwikkeling van geweten en leren en ons daarna de ontwikkeling van het besef van goed en kwaad in de samenleving voor de geest halen.

In het algemeen worden in de ontwikkeling van het geweten vier fasen onderscheiden:

- De fase van afhankelijkheid van lust en onlust
- De fase van gevoeligheid voor goedkeuring en afkeuring
- De fase van het zelfstandig onderzoeken van goed en kwaad
- De fase van vrijheid en verantwoordelijkheid

Lust zoeken en onlust vermijden. Op vorstelijke wijze doet een baby dat en op tirannieke wijze wil de peuter daarmee doorgaan.

Door beloningen en teleurstellingen beïnvloed, wordt het kind langzaam wijzer en wordt het *gevoelig voor de goedkeuring en afkeuring* van zijn vader en moeder. Zo kunnen peuter en kleuter leren wat nodig is om zich aan te passen in het spel van sociale situaties. Het schoolkind kan dan de wereld leren kennen en leren denken, door het respect voor het gezag dat het vertrouwt en door een aangenomen en verinnerlijkte zekerheid over wat goed is en wat slecht.

Daar maakt het kind zich ook langzaam weer uit los, gaat zelf goed en kwaad onderzoeken, kiest zijn eigen idolen, voorbeelden die het wil volgen, dwars door onze voorkeuren heen.

Een volwassen, vrij mens te zijn betekent: vrij van dwang of verzet, vrij van angst voor afkeuring of streven naar goedkeuring, niet gevangen in het zoeken van lust of het vermijden van onlust, in staat te zijn tot het goede.

Zo schetsen de pedagogie en de psychologie de ontwikkeling van het geweten en het leren. Dat is herkenbaar als *fasen* in de ontwikkeling van het kind, maar ook als *lagen in ons zelf* die wij elke dag en bij elk creatief proces of elke levensfase doorlopen.

2 De groeiende belangstelling: een school zoals ouders zich die wensen.

Ik heb de afgelopen weken een vijftiental ouders gevraagd wat zij wensen dat een school voor hun kinderen biedt.

De antwoorden van ouders van reguliere scholen die voor mijn begeleiding kiezen, lijken verrassend veel op die van vrijeschool-ouders.

Ik verzamelde van beide groepen de volgende antwoorden:

Zich thuis te mogen voelen en gezien te worden als wie ze zijn.

Ontdekkend en ervarend te leren, met groeiende verantwoordelijkheid voor zichzelf en de groep.

Langer te mogen doorgroeien voordat er toekomstbepalende beslissingen worden genomen, zoals nu vaak het geval is .

Tevreden en trots zelfstandig te mogen werken binnen de grenzen van het eigen kunnen, en uitdaging en leiding krijgen om die grenzen te verleggen.

Aanstekelijk enthousiasme van leraren voor hun vak.

Leraren die hun rol sterk op zich nemen en zelf weten wat ze doen en waarom.

Herkenning en stimulering van talenten.

Ruimte voor leerlingen, leraren en ouders om fouten te maken en ervan te leren!!

Ruimte om elke dag vol aandacht en openheid te mogen zijn of te leren hoe ze dat kunnen doen.

Een gedeelde ervaringswereld te beleven én verschillende ervaringswerelden te mogen meebrengen en integreren.

Waardering voor elkaar.

Wederzijdse afstemming tussen ouders en school van visie op opvoeding en ontwikkeling.

Vanuit mijn ervaring als ouder van vier vrije-school leerlingen, en als begeleidster van een aantal andere, weet ik dat zulk onderwijs bestaat, en toekomst heeft .

3 De maatschappelijke achtergronden.

Het tweede deel van de vraag die we zouden beantwoorden was: wat speelt er in de *samenleving* dat zo'n vraag voedt ? De vraag naar onderwijs dat ruimte schept voor creatieve, moedige, heldere mensen die zelf de toekomst leren vormgeven?

Het overheersende onderwijsbeeld lijkt te vragen om de hoogst mogelijke cognitieve prestaties als eerste prioriteit, en voor wie dat niet kan: vooral volgzame aanpassing aan de samenleving en de eisen van de economie. De roep om strenger straffen van overtreders van regels en wetten als belangrijk opvoedingsinstrument klinkt luid. Waar komt de ontwikkeling van die vraag voor vrije opvoeding dan vandaan? Hoe past *die* in de veranderende stemming over goed en kwaad in de samenleving? In de recente geschiedenis?

Laten we kijken naar goed en kwaad in de recente geschiedenis.

Na de verschrikkingen van de oorlog, kenmerkten de eerste naoorlogse jaren zich door het streven het kwaad waartoe de mens in staat was gebleken te beteugelen en te verbergen in een sterk hiërarchische samenleving met een gezag dat met wetten en regels voorschreef wat goed en kwaad was en de orde streng handhaafde. Het gezag van de staat met daarbinnen de kerken en het socialisme waren voelbaar tot diep in het privé-leven. Niet alleen de daden van de burger, maar ook zijn gedachten en woorden vielen onder dat gezag. In die uiterlijk veilige sfeer groeide een kinderrijke generatie op, werd groot en verbaasde zich vol enthousiaste ergernis over het moralisme en de hypocrisie van de ouderen die makkelijk ontmaskerd konden worden. We experimenteerden er lustig op los, op zoek naar *de* vrijheid, en ‘burger’ werd een scheldwoord voor ‘de onvrije’. De gevonden vrijheid kreeg vele gezichten: verantwoordelijke vrijheid en onverantwoordelijke, solidaire en egoïstische, lelijkheid en schoonheid voortbrengend, gezondheid bevorderend en ziekmakend. De enigszins anarchistische vrijheid zelf, zou alles wel tot een goed einde brengen.

Wat we misten als bagage op weg naar de vrijheid, was de nodige oefening van vrijwillige eerbied en geduld, ontzag, discipline en bescheidenheid.

Maar de Berlijnse muur viel, en de verschijning van de oude vijand in zijn onschuldige rammelende trabantjes bracht feestvreugde en een poosje de illusie dat de vrijheid al gezegevierd had.

En de overwinning van het liberalisme was misschien tenslotte toch ook onschuldig? De welvaart steeg snel, wie wilde daar niet van meegenieten? Het liberalisme kreeg voor wie niet meegenoot, brutale, tirannieke kanten. De aandelen stegen, en wie niet rijk was had het volgens de tijdgeest aan zichzelf te danken. Lust en onlust waren helemaal terug en niks om bang van te worden, want ze waren toch de motor van de economie? Zo was het in de jaren ‘90.

2001. 11 september. één nieuwe vijand bood zich aan.

De WHO wilde nog graag *vetzucht* tot vijand nummer één van het Amerikaanse volk uitroepen, maar dat kwam de stoere president in oorlog niet van pas. Het optimisme over de economie was al aan het afnemen, en zakte verder. In ons land werden de gevolgen van jarenlange verwaarlozing van opvoeding en onderwijs, zorg en integratie nu pijnlijk zichtbaar.

De roep om regels om ontsporende jeugd te straffen is nu luid.

4 Een weg naar vrijheid tot het goede.

Kunnen we uit deze geschiedenis herkennen of verklaren hoe mensen intussen besef hebben ontwikkeld van een echte weg naar vrijheid, en dat ze die herkennen in het vrije school onderwijs? Een weg naar vrijheid tot het goede?

Wat mij terugblikkend verwondert en dankbaar stemt, is dat de vrije-schoolcultuur in een creatieve balans stond *midden in* en toch *vrij t.o.v.* de eenzijdige invloeden van deze veranderende tijdsbeelden. De scholen *werden* groter in de jaren ‘70 en ‘80, en er *was* een terugval in de jaren ‘90, en de druk van de examengerichtheid nam toe, maar de vrijeschool-cultuur bleef haar eigenheid verder ontwikkelen, ze lijkt uit een andere bron te komen dan de reactieve wispelturige tijdsgeschiedenis.

Mijn vier dochters zijn nu volwassen, voor hen ben ik opvoeder-af. Ik kan zitten en terugblikken, als ik daarvoor kies kijk ik terug als van heel ver om het uitzicht helder en intens te beleven. Het is een prachtig uitzicht. Wat een gelukkige ontwikkeling, dit geheel.

Beschrijvend als ontwikkeling van het geweten: die kreeg in die 25 jaar vrije school, van 1979 tot 2004, 50 jaren in totaal voor mijn vier kinderen, in al zijn verschillende verschijningsvormen de ruimte, ingebed in daarbij passende leefwerelden, leer- en ontdekkingswegen, vriendschappen en opvoedingsrelaties.

Wat speelt er *nu* voor ouders met kinderen in de schoolleeftijd?

5 Kennis is macht.

Onder invloed van het liberale geloof dat *kennis = macht* ontwikkelde zich in de jaren '90 een onderwijspolitiek die hard resultaatgericht werd. Steeds vroeger werden kinderen gemeten en geselecteerd, langer doorontwikkelen werd belemmerd, opvoeding en sociaal culturele vorming werden buiten het onderwijs geplaatst dat eenzijdig cognitieve doelen kreeg voorgeschreven.

De *negatieve gevolgen* van deze ontwikkeling zijn nu zichtbaar. De inspectie constateert dat weliswaar de cognitieve nettoresultaten van de scholen hoger zijn dan voorheen, maar dat de prijs daarvoor te hoog is geweest.

*De cultuur van omgaan met verschillen in de klas is verder achteropgeraakt dan goed is voor een leefbare samenleving, *de vervroegde uitstroom is zorgelijk, *er is veel geld uitgegeven aan bureaucratische begeleidingsinstituten, geld dat beter in de klas besteed had kunnen worden. * Er ontstaan grote achterstandsgroepen. * De verhoudingen tussen ouders en scholen verharderen.

De minister heeft maatregelen getroffen die geacht worden deze gebreken te bestrijden. De inspectie heeft stimulering van inspanningen op deze gebieden tot speerpunt van haar beleid verklaard.

Ouders ervaren een onveilige en onrustige sfeer van winnaars en verliezers, al vroeg in het basisonderwijs en ik hoor ze zoeken naar een opvoedingsklimaat dat de tegenstellingen kan overstijgen. Naar een zorgvuldige weg naar echte vrijheid, stap voor stap.

Ik zie dat besef groeien, 1) rondom en in de vrije-school, 2) maar ook ver daarbuiten. Ik ervaar ook op afstand van de school een groeiend besef van wat vrijheid is, dat gelijktijdig, dwars door deze eenzijdige tijden heen, groot geworden is. Soms versterkt en soms verzwakt door de heersende moraal, maar in de kern onafhankelijk daarvan. Bij ouders, in andere scholen, in onderwijskundige ontwikkelingen.

6 Stelling.

Ik hoop dat deze twee vrijheidsculturen elkaar vinden en denk dat dit heel vruchtbaar zal zijn.

Mijn stelling is dat dit kan leiden tot:

- Een versterking van de inspiratie tot sociale verantwoordelijkheid van alle betrokkenen voor elkaar en voor de samenleving
- Een versterking van de “talentenpedagogie”

Annemie Knibbe-van Dijck